

**ВИЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ У МІЖВОЄННОМУ  
МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ПОГЛЯДИ ПРЕДСТАВНИКІВ  
БУКОВИНСЬКОЇ ПРАВНИЧОЇ ШКОЛИ**

**Іван ТОРОНЧУК**

*кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри міжнародного права  
та порівняльного правознавства  
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича  
м. Чернівці, Україна*

**Тетяна ГРЕКУЛ-КОВАЛИК**

*кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри теорії права та прав людини  
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича  
м. Чернівці, Україна*

**Марія ДЯЧУК**

*головна бібліотекарка відділу зберігання фондів Наукової бібліотеки  
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича  
м. Чернівці, Україна*

Перша світова війна докорінно змінила світову правову архітектуру, змусила політиків та науковців шукати шляхи до встановлення стабільного миру. Жакливі масштаби конфлікту підштовхнули людство до розробки механізмів, які б витіснили війну з інструментарію державної політики та запровадили відповідальність за її початок. Водночас одним із найскладніших і суперечливих питань міжвоєнного періоду залишалися юридичне визначення поняття «агресор» та розробка чітких критеріїв для кваліфікації війни як загарбницької.

Попри проголошення загарбницької війни міжнародним злочином (зокрема, у Пакті Бріана-Келлога 1928 р.), світова спільнота тривалий час не мала єдиного юридичного визначення агресії. Така ситуація спричиняла правову невизначеність, дозволяла державам маніпулятивно тлумачити власні міжнародні зобов'язання. У цих умовах особливої ваги набули доктринальні праці правознавців, які намагалися дати агресії чітке нормативне обґрунтування<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Tuşînschi C. (1933). Definiţiunea agresorului în dreptul internaţional public. Importanţa Convenţiunii dela Londra din 3 iulie 1933. *Pagini Juridice*. Anul II. Nr. 5. P. 75; Максим Х. (2023). «Агресія» як імперативна норма міжнародного права: генезис розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Т. 2. № 79 (2). С. 343. DOI : 10.24144/2307-3322.2023.79.2.53.

До цієї проблематики зверталися й представники буковинської правничої школи, зокрема Костянтин Тушинський та Іон Цуркану, які були активними учасниками загальноєвропейських міжнародно-правових дискусій<sup>2</sup>. Їхні праці свідчать про глибоке розуміння взаємозалежності між політичною волею держав, міжнародно-правовими інструментами та ефективністю регулювання глобальних конфліктів.

Особливе місце в цьому контексті належить науковій спадщині К. Тушинського – знаного фахівця з міжнародного публічного права міжвоєнного періоду, який поєднував глибоку теоретичну базу з практичним досвідом. У своїх працях він послідовно доводив, що заборона загарбницької війни – це лише перший крок до створення дієвого міжнародного правопорядку<sup>3</sup>. Набагато складнішим завданням, на його переконання, було розроблення чіткого юридичного критерію, який дозволив би беззаперечно кваліфікувати конкретні дії держави як акт агресії.

У своїй праці «Система колективної безпеки» І. Цуркану підкреслює значущу роль Ліги Націй у протидії агресії, проте водночас акцентує увагу на її інституційній слабкості. На думку автора, неспроможність організації забезпечити дієвий механізм запобігання конфліктам зумовлювалася відсутністю ефективних інструментів примусу, надмірною залежністю від політичної волі держав-членів та браком єдиного підходу до юридичної кваліфікації агресії. Зрештою, це призвело до глибокої кризи системи колективної безпеки та ерозії міжнародно-правових гарантій миру в міжвоєнний період<sup>4</sup>.

К. Тушинський слушно зауважував, що після того, як міжнародне публічне право розмежувало поняття «виправданої» та «незаконної» війни, змістивши акцент легітимності зі сфери моралі й політики у площину позитивного права, наука постала перед новим викликом. Ключовою перешкодою стала необхідність чіткої ідентифікації дій, що становлять загарбницьку війну, а отже, розробки критеріїв для визначення агресора. Без такої юридичної дефініції заборона агресії ризикувала залишитися суто декларативною нормою<sup>5</sup>.

---

<sup>2</sup> Constantin Ritter von Tuschinski. (2025). European Union, State Parties and Political Transformations. Collected Works 1929–1942 / Tuschinski A. Romania. 1128 p.; Țurcanu I. (1937). Sistemul securității colective. Cernăuți : Institutul de arte grafice și editură Glasul Bucovinei. 20 p.

<sup>3</sup> Tușinschi C. (1932). Războiul licit și cel ilicit. *Pagini Juridice*. Anul I. Nr. 3. P. 94–95; Tușinschi C. (1932). Războiul licit și cel ilicit. *Pagini Juridice*. Anul I. Nr. 4–5. P. 137–139.

<sup>4</sup> Țurcanu I. (1937). Sistemul securității colective. Cernăuți : Institutul de arte grafice și editură Glasul Bucovinei. P 5.

<sup>5</sup> Tușinschi C. (1933). Definițiunea agresorului în dreptul internațional public. Importanța Convențiunii dela Londra din 3 iulie. *Pagini Juridice*. 1933. Anul II. Nr. 5. P. 75.

У тогочасній міжнародно-правовій доктрині поступово викристалізувалися два основні підходи до дефініції агресії, що відображали розбіжності між континентальною та англосаксонською правовими традиціями. Перший підхід, притаманний континентальній школі, базувався на необхідності закріплення у міжнародно-правових актах вичерпного переліку дій, що кваліфікуються як агресивні. Прибічники цього напряму вважали, що суворі нормативні визначеність допоможе уникнути довільних трактувань і забезпечить належний рівень правової передбачуваності в міжнародних відносинах. Натомість другий підхід, притаманний англосаксонській правовій культурі, ґрунтувався на стриманому ставленні до надмірної формалізації. Його прибічники наголошували на ризику використання державами жорстко визначених критеріїв агресії для обходу суті правових норм, формально дотримуючись їхньої «букви». У такий спосіб виникла фундаментальна колізія між прагненням до юридичної визначеності та необхідністю збереження гнучкості міжнародно-правового регулювання. Саме це протиріччя стало однією з центральних проблем доктринальних дискусій міжвоєнного періоду<sup>6</sup>.

Перші спроби нормативного визначення агресії були здійснені в межах діяльності Ліги Націй ще до підписання Паризького пакту. Рішення Четвертої Асамблеї Ліги Націй (1923 р.) та Женевський протокол (1924 р.) запропонували процедурний підхід визнання держави, що порушувала встановлені механізми мирного врегулювання спорів, агресором. Зокрема, агресивно вважалася поведінка країни, яка відмовлялася від арбітражу, судового розгляду або примирних процедур, передбачених Статутом Ліги Націй. Таким чином, критерієм агресії виступав не сам факт початку бойових дій, а відмова від правового шляху розв'язання конфлікту<sup>7</sup>. Разом з тим, як зазначав І. Цуркану, значним досягненням того часу стало впровадження в межах Ліги Націй доктринальної концепції, яка розглядала агресію як «міжнародний злочин». Цей підхід уперше знайшов відображення у проекті Додаткового протоколу до Резолюції від 27 вересня 1922 р.<sup>8</sup>. Аналогічної позиції дотримувався і сам професор. Він визначав

---

<sup>6</sup> Tuşinschi C. (1933). Definiţiunea agresorului în dreptul internaţional public. Importanţa Convenţiunii dela Londra din 3 iulie. *Pagini Juridice*. 1933. Anul II. Nr. 5. P. 75.

<sup>7</sup> Tuşinschi C. (1933). Definiţiunea agresorului în dreptul internaţional public. Importanţa Convenţiunii dela Londra din 3 iulie. *Pagini Juridice*. 1933. Anul II. Nr. 5. P. 75; Базов О. В. (2018). Деякі питання щодо визначення злочину агресії в міжнародному кримінальному праві. *Публічне право*. № 1 (29). С. 125.

<sup>8</sup> Țurcanu I. (1937). Sistemul securităţii colective. Cernăuți : Institutul de arte grafice și editură Glasul Bucovinei. P 11; Базов О. В. (2018). Деякі питання щодо визначення злочину агресії в міжнародному кримінальному праві. *Публічне право*. № 1 (29). С. 125.

агресором будь-яку державу, що розпочала війну всупереч положенням Статуту Ліги Націй (ст. 16)<sup>9</sup>.

Однак такий підхід мав суттєві недоліки. Різниця між агресором і жертвою фактично зводилася до формального прийняття або відхилення процедурних вимог без урахування реального співвідношення сил. Це ставило малі та слабші держави у вразливе становище, які часто були змушені погоджуватися на не вигідні умови врегулювання, що завдавали їм значних матеріальних і моральних збитків, аби лише уникнути формального статусу «агресора»<sup>10</sup>.

Після фактичного провалу Женевського протоколу питання визначення агресії тимчасово відійшло на другий план. Новий імпульс цій проблематиці дала Конференція зі скорочення та обмеження озброєнь, що відкрилася в Женеві 2 лютого 1932 р. У межах її роботи Комітет з питань безпеки розглянув пропозиції щодо визначення агресії, представлені радянською делегацією (ініціатива Максима Литвинова). Ці напрацювання були систематизовані й узагальнені в доповіді Ніколаоса Політіса від 24 травня 1933 р.<sup>11</sup>.

Хоча Конференції не вдалося ухвалити Загальну конвенцію з роззброєння з універсальним визначенням агресії, низка держав Східної Європи вирішила реалізувати напрацювання Н. Політіса на регіональному рівні. Результатом таких зусиль стало підписання Лондонської конвенції від 3 липня 1933 р., яка втілила тогочасні передові правові ідеї в конкретний міжнародний договір, підписаний Афганістаном, Естонією, Латвією, Персією, Польщею, Румунією, Туреччиною та Союзом Радянських Соціалістичних Республік<sup>12</sup>. Наступного дня аналогічний договір було підписано між Малою Антантою та СРСР<sup>13</sup>.

Лондонська конвенція стала першим міжнародним договором, що закріпив чітке й деталізоване юридичне визначення агресії. Згідно з документом, агресором визнавалася держава, яка першою вчинила одну з таких дій як оголошення війни, збройне вторгнення без офіційного

---

<sup>9</sup> Țurcanu I. (1937). *Sistemul securității colective*. Cernăuți : Institutul de arte grafice și editură Glasul Bucovinei. P 10.

<sup>10</sup> Tușinschi C. (1933). Definițiunea agresorului în dreptul internațional public. *Importanța Convențiunii dela Londra din 3 iulie. Pagini Juridice*. 1933. Anul II. Nr. 5. P. 76.

<sup>11</sup> Tușinschi C. (1933). Definițiunea agresorului în dreptul internațional public. *Importanța Convențiunii dela Londra din 3 iulie. Pagini Juridice*. 1933. Anul II. Nr. 5. P. 76.

<sup>12</sup> Шабан Ю. (2024). Історичний огляд розвитку поняття агресії. *Міжнародне право. Порівняльне правознавство*. Вип. 4. С. 119. DOI : 10.32782/TNU-2707-0581/2024.4/20; Максим Х. (2023). «Агресія» як імперативна норма міжнародного права: генезис розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Т. 2. № 79 (2). С. 343. DOI : 10.24144/2307-3322.2023.79.2.53.

<sup>13</sup> Tușinschi C. (1933). Definițiunea agresorului în dreptul internațional public. *Importanța Convențiunii dela Londra din 3 iulie. Pagini Juridice*. 1933. Anul II. Nr. 5. P. 76.

оголошення війни, напад на територію, морські чи повітряні судна іншої держави, встановлення морської блокади, підтримка збройних формувань, що здійснюють вторгнення. Важливою правовою новелою Конвенції стало положення про те, що жодні обставини (політичні, економічні чи соціальні) не можуть слугувати виправданням для актів агресії. Це заклало фундамент для сучасного розуміння невідворотності відповідальності за порушення миру<sup>14</sup>.

Порівняльний аналіз положень Лондонської конвенції з нормами Женевського протоколу 1924 р. свідчить про беззаперечну перевагу нового підходу. Якщо протокольна система фактично обмежувала дефініцію агресора процедурним аспектом, то Конвенція 1933 р. охопила майже всі можливі сценарії агресивної поведінки держав, забезпечила значно вищий рівень правової визначеності. Саме на цю принципову відмінність вказували представники буковинської правничої школи. Загалом, Лондонська конвенція заклала фундамент у розвитку міжнародно-правової доктрини, стала важливим кроком до формування дієвої системи колективної безпеки та має не лише політичне, а й засадниче наукове значення.

У підсумку, можна констатувати, що наукова спадщина буковинських правознавців дозволяє оцінити Лондонську конвенцію не просто як регіональний договір, а як фундамент сучасного міжнародного правопорядку. Перехід від процедурної до змістовної кваліфікації злочину агресії став вирішальним кроком у формуванні системи колективної безпеки, забезпечив вищий рівень правової визначеності та заклав підґрунтя для сучасної доктрини невідворотності відповідальності за порушення глобального миру.

---

<sup>14</sup> Tuşinschi C. (1933). Definiţiunea agresorului în dreptul internaţional public. Importanţa Convenţiunii dela Londra din 3 iulie. *Pagini Juridice*. 1933. Anul II. Nr. 5. P. 77.